

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI GİRİŞİ: RİSK Mİ? FIRSAT MI?

Prof. Dr. Tekin AKGEYİK*
Doç. Dr. Arif YAVUZ

Özet

Türk ekonomisi 1980'li yıllarda ticari ve finansal liberalizasyon uygulamalarını kapsayan İstikrar Programı ile yapısal bir değişim sürecine girmiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra ise, yeni makro ekonomik çevre bankacılık sektöründe önemli bir transformasyon sürecinin yaşanmasına yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak son yıllarda Türk bankacılık sektöründe ön plana çıkan dikkat çekici gelişmelerden birisi yabancı banka girişinin hızla artmış olmasıdır. Bu makalenin amacı yabancı banka girişinin Türk finansal sektörü üzerindeki etkisini ekonomik ve sosyal bir çerçevede analiz etmektir.

Abstract

Foreign Entry in the Turkish Banking Sector: Risk or Opportunity?

The Turkish economy underwent a structural change with the implementation of Stabilization Program in 1980's, which was composed of financial and trade liberalization programs. After the November 2000 and February 2001 crises in Turkey, new macroeconomic environment led to an important transformation in the banking sector. Consequently, one of the most striking developments in the Turkish banking sector has been the sharp increase of foreign bank entry during the recent years. The aim of this paper is to analyze the impact of foreign bank entry on Turkish financial sector, in the context economic and social results.

---

* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

GİRİŞ

1980’li ve 1990’lı yıllar küresel ölçekte finansal sektörlerin liberalizasyon eğilimlerinin hakim olduğu bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönemde özellikle iki temel gelişmenin ön plana çıktığı görülmektedir. İlk olarak, sektörel konsolidasyon küresel bir fenomen haline gelmiştir. Bu süreci hızlandıran temel değişken ise, birleşme ve satın alma operasyonlarıdır. Sektörde özellikle son çeyrek asırlık periyotta birleşme ve satın alma aktivitelerine ilişkin çeşitli yansıma gözlenmiştir. Bunlar aynı ülkedeki finansal veya sigorta kuruluşları arasındaki konsolidasyonlar, sigorta şirketleri ile finansal kuruluşlar arasında gerçekleşen evlilikler ve sektördeki küresel ölçekli birleşme stratejileridir.

Konsolidasyon politikası, birleşen organizasyonlar açısından etkinlik arayışlarına ve küresel rekabete yanıt olarak geliştirilen güçlü bir argümandır. Böylece kurumsal etkinlik kazanımları genişlerken, evrensel bankalar küresel bir ölçekte devasa büyüklüklere ulaşarak ölçek ekonomisi ve maliyet etkinliği taleplerine tepki vermektedirler.

Finansal liberalizasyonun ikinci yansıması, yabancı sermayenin yatırımlarını giderek artan ölçüde gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kaydırmasıdır. Yabancı girişinde gözlenen artışın aynı zamanda konsolidasyon, entegrasyon, özelleştirme ve liberalizasyona ilişkin piyasa trendlerinin bir sonucu olduğunu görülmektedir. Bu eğilim, birçok ülkede geleneksel olarak kapsamlı bir şekilde regüle edilmiş ve rekabete karşı korunmuş olan bankacılık faaliyetlerinin deregüle edilmesinin bir sonucudur. Uluslararası bankaların küresel ölçekte genişleme ve yayılmaya duydukları ilginin bu süreçteki rolü de yadsınamaz.

Bu olgunun bir sonucu olarak geçmişte yerel piyasalarda marjinal bir rol üstlenen yabancı bankaların ağırlıkları artma trendine girmiştir. Hemen tüm ekonomiler için geçerli olan yabancılaşma trendinin özellikle bazı geçiş ekonomilerinde kriz sonrası dönemde ya da özelleştirme sürecinde ön plana çıktığı gözlenmektedir. Örneğin Doğu Avrupa’da yabancı bankaların piyasa payı 1995 yılında %11 düzeyinde iken bu oran 2003 yılında %65’e ulaşmıştır. Bu durum Latin Amerika’daki yapıya oldukça benzemektedir. Ayrıca Asya, Afrika ve Ortadoğu’daki gelişen ekonomilerde yabancı banka girişinin giderek arttığı bilinmektedir.

Bankaların sınır ötesi genişleme çabalarını motive eden birçok faktörün olduğu açıktır. Neoklasik teori, zengin ülkelerden düşük tasarruflu ancak yüksek büyüme potansiyeline sahip ülkelere sermaye girişine olanak sağlayacağı gerekçesiyle finansal entegrasyonun gelişen piyasalarda büyümeyi güçlendireceği varsayımına sahiptir. Birçok gelişmiş ekonomide belirli bir doyum noktasına ulaşmış olan yabancı bankalar orijin ülkedeki büyüme olanaklarının sınırlanmasına bağlı olarak özellikle gelişmekte olan ekonomilere yönelmektedirler. Özellikle yükselen piyasaların yarattıkları güçlü büyüme potansiyelinin yabancı bankaları cezbeden önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Ayrıca misafir ülkelerdeki düşük rekabet düzeyi ve yeni müşterilere ulaşabilme olanağı da çekici faktörler arasında yer almaktadır.

Yabancı bankaların varlığı bir ülkedeki bankacılık sistemini çeşitli açılardan etkileyebilmektedir. Uluslararası düzeyde finansal entegrasyon ve yabancı girişinin özellikle gelişmekte olan ekonomilerde sermaye piyasasının derinleşmesine zemin hazırlayacağı varsayılmaktadır.

Finansal sektörlerde yabancılaşma eğilimlerin son yıllarda Türkiye’de de belirgin bir hız kazandığı açıktır. Türk bankacılık sektöründe 1980’li yıllarda başlayan finansal liberalizasyon süreci sektörün güçlenmesine ve kurumsallaşmasına zemin hazırlayan bir işlev görmüştür. Özellikle 2000 ve 2001 krizleri sonrasında sektör önemli bir yeniden yapılanma dönemi geçirmiştir. Bu değişim son yıllarda yabancı bankaların sektöre gösterdikleri yoğun ilgi ile yeni bir boyut kazanmaktadır.

Buna karşılık, bankacılık sektörlerinde yabancı girişine izin verilip verilmemesi ya da yabancı girişine hangi ölçüde izin verileceği hala önemli bir tartışma alanı olarak varlığını korumaktadır. Bu tartışma alanları özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalarda ekonomik ve politik gündem açısından hassas bir konu olma eğilimini korumaktadır. Yeterince olgunlaşmamış ve derinleşmemiş ulusal finansal sistem büyük ölçüde bankacılık sektörüne dayanmaktadır. Dolayısıyla bankacılık sektörü ekonomik bağımsızlık, piyasa istikrarı ve sürdürülebilir büyüme konsepti açısından stratejik derecede önemli bir alan olarak görülmektedir. Buna karşılık, birçok durumda kamuoyunda yapılan tartışma ve değerlendirmelerde ekonomik ölçütler aşılarak ulusalcılık algılamaları ön plana çıkarılma eğilimindedir.

Bu makalenin amacı, Türk bankacılık sektöründe yabancı sermaye artışını analiz etmek, mevcut durumun boyutlarını değerlendirmek, küresel sermayenin Türk bankacılık sektöründeki artışının ekonomik ve sosyal sonuçlarını risk ve fırsat çelişkileri konteksinde irdelemektedir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Türk bankacılık sektörü yabancı girişi ekonomik ve sosyal sonuçları ile analiz edilmektedir. İkinci bölümde ise, bankacılık sektöründe yeni trendler, yabancı sermayenin mevcut konumu ve küresel sermayenin fırsatları ve çelişkileri özellikle ön plana çıkan konulardır.

II. LİBERALİZASYON ve KÜRESEL SERMAYE

24 Ocak Kararları Türkiye’de hem genel ekonomi yönetiminde hem de finansal sektörlerde köklü değişimleri simgeleyen bir dönemi tanımlamaktadır. Küresel ekonomiye entegrasyonun bir yansıması olan bu periyot, sonraki dönemde ulusal ekonomide geri dönülemez bir değişim ve dönüşüm ivmesini de harekete geçirmiştir.

A. DEREGÜLASYON EĞİLİMLERİ

1. Kurumsal Arka Plan

Kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti birçok alanda olduğu gibi bankacılık sektöründe de batı tarzı modern kurumlar oluşturmaya yönelmiştir. İlk dönemlerde ulusal bankaların küçük ve çoğunlukla yerel nitelikli bir karakter taşıdığı açıktır. Özel sektör için sermaye birikimi sorunu, belli başlı sektörlerde (tarım, konut, küçük işletme, denizcilik, madencilik ve tekstil gibi) kamu ağırlıklı bir ekonomik yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte bankacılık sektörünün de benzer bir profil yansıttığı anlaşılmaktadır (Işık and Doğan; 2006: 370).

Dönemin ekonomi politikası anlayışı aslında sektöre dönük konsepti de büyük ölçüde yansıtmaktadır. Kalkınma politikaları uzun bir dönem ithal ikameci bir anlayışa dayanmıştır. Ekonomi politik, ithal etmek yerine malların ulusal ekonomide üretilmesi mantığını baz almıştır. Dolayısıyla imalat sektörünün geliştirilmesi nihai hedef olarak korunmuştur. Bu süreçte yüksek

gümrük duvarları yabancı rekabete karşı yerel üreticiyi koruma işlevi görürken, bu tedbirler korunaklı sektörlerde üreticilerin ihracatı geliştirmeleri beklentisini yansıtmıştır (Çobanoğlu; 2005: 10).

Kamunun öncülüğünde yürütülen ithal ikame politikasına dayanan büyüme stratejisi, 1940'lı yıllardan sonra faiz oranlarının kamu tarafından kontrol edilmesiyle sonuçlanmış ve 1978 yılına kadar sadece dört veya beş kez değiştirilmiştir. Bu politik tutum, bankalar arasında fiyat dışı özellikle şubeleşme stratejine dayalı bir rekabet davranışını teşvik etmiştir. Yönlendirilen kredi programları kredilendirilebilir fonların yaklaşık %75'ini absorbe etmiştir (Denizer; 2000: 2).

Bu profil, pozisyonunu 1980 yılına kadar büyük ölçüde korumuştur. Dönemin en belirgin özelliği finansal sektörün baskı altında tutulan karakteristik bir yapıyı yansımasıdır. Gelişme potansiyelini sınırlandıran bu yaklaşım özellikle yüksek aracılık maliyetleri, kontrol edilmiş kur operasyonları, yüksek likidite ve rezerv gerekliliği rasyoları, eksik rekabet piyasası özellikleri ve finansal olmayan kurumların varlığı ile belirlenmiştir. Bu uygulamalar aslında finansal piyasalara dönük sınırlamaları ifade etmekteydi (Günay and Tektas; 2006: 418).

1980 öncesi dönemin tipik özelliklerinden biri de sektöre girişlerin büyük ölçüde sınırlandırılmış olmasıdır. 1960-80 periyodunda çok sayıda bankanın varlığı ile pekişen bu yapı kapsamlı şubeleşme ağı ile karakterize edilen büyük özel ve kamu bankalarının domine ettiği bir bankacılık sisteminin yaratılmasına yol açmıştır. 1980 yılına gelindiğinde 42 bankanın sadece dördü yabancı kökenli konumdaydı. Dolayısıyla 1980 yılına kadar bankacılıkla domine edilmiş finansal sektör rekabetçi olmaktan uzak, sınırlı ürünlerle donanımlı ve etkinliği olmayan bir konfigürasyon sergilemiş, sermaye hesapları katı bir şekilde kontrol edilmiştir (Denizer; 2000: 2).

Zamanla özel sektörün gelişmesi, finansal birikim, uluslararası rekabet ve işbirliği olanaklarının gelişmesi devletçilik anlayışının gevşemesine yol açmıştır. Bu süreç bankacılık alanının da diğer sektörlerde olduğu gibi kamu ağırlıklı bir yapıdan özel ağırlıklı bir yapıya dönüşmesine yol açmıştır. Buna karşılık, kamu bankaları günümüze kadar varlığını korumuştur.

1970’li yıllardan itibaren özel bankacılık anlayışının hızla gelişme kat etmesine rağmen, kamu bankacılığı uzun bir dönem finansal sistemin yönünü ve boyutlarını belirlemeye devam etmiştir. Özellikle sınırlı sermaye birikimi kamu yanında özel sektör yatırımlarının da kamu bankacılığı yoluyla fonlanmasını zorunlu kılmıştır (Işık and Doğan; 2006: 370).

Günümüzde sektör kamu ağırlı bir yapıdan hızla uzaklaşmaktadır. Buna karşılık yerel oyuncuların kimlikleri yeterince kurumsallaşamamıştır. Nitekim Türk bankacılık sisteminde özel sektör bankalarının neredeyse tamamı aile şirketlerine ve holdinglere aittir. Çoğu banka kuruluşu, enerji, medya, turizm gibi önemli sektörel alanlarda faaliyetleri olan bir dizi şirketi bünyesinde barındıran aile holdinglerinin bir üyesi olarak faaliyette bulunmaktadır. Bu yapısal durum sektörün geleceği açısından riskli bir alan olarak görülmektedir (Soral; 2003: 17).

2. Sektörde Dönüşüm ve Kriz

a) Küresel Entegrasyon

1980 öncesi dönemde Türk ekonomisi çeşitli makro ekonomik problemlerle karşılaşmıştır. Bunlar arasında yüksek enflasyon ortamı, kamu finansman açığının kontrol edilmemesi, yüksek kamu borç stoku, düşük yerel tasarruflar ve finansal piyasaların yetersiz gelişimi, reel ekonomide düşük verimlilik düzeyi ve yabancı finansmana bağımlılık özellikle ön plana çıkan problem alanlarıdır.

Benzer biçimde finansal sektörde çeşitli mikro ekonomik sorunların da gündeme geldiği görülmektedir. Özellikle bankaların likit gereksinimi, sektördeki sermaye yetersizlikleri ve bankacılık sistemini düzenlemedeki zafiyetler bunlar arasında ön plana çıkmaktadır (Değirmen; 2003: 6).

24 Ocak 1980 Kararları Türkiye’de hem ekonomide hem de finansal sektörde dönüşüm sürecinin ilk adımının atıldığı dönemi temsil etmektedir. Program, Uluslararası Para Fonu’nun yönlendirmesi ile aşama aşama rehabilitasyon ve yeniden yapılanma programının uygulamaya geçirilmesini öngörmüştür. 1980’li yılların başında dış ticaret liberalize edilirken, ithalatta

kotalar kaldırılmıştır. Fiyatlar hükümet kontrolünden çıkarılarak, piyasa mekanizmasına terk edilmiştir (Çobanoğlu; 2005: 10).

Aynı dönemde ayrıca istikrar programının bir uzantısı olarak finansal liberalizasyon politikası da uygulamaya geçirilmiştir. Sektör 1980'li yıllarda uygulamaya konulan ekonomik reform programının bir sonucu olarak köklü değişimler geçirmiştir. Doğrudan kredi politikalarının lağvedilmesi, borçlanma faiz oranlarının liberalize edilmesi, liberal döviz kuru politikası, giriş engellerinin gevşetilmesi, kurumların ve hizmetlerin oluşturulması, yeni finansal araçların ve uluslararası standartların benimsenmesi bunlar arasındadır. Bu reformlar finansal hizmet endüstrisinde rekabeti desteklediği gibi bankacılık sektörünün global finansal piyasalara entegrasyonunu hızlandırmıştır (Işık and Doğan; 2006: 366).

Küreselleşme ile birlikte teknolojik gelişmeler, artan rekabet ve hızla değişen dünya sadece özel sektörü değil aynı zamanda kamu sektörünü de yeniden yapılanmaya itmiştir. Çeşitli ekonomik programlar kapsamında ciddi bir dönüşüm yaşayan kamu bankalarının yeniden yapılanma sürecinde daralma stratejisi izledikleri görülmüştür (Zehir and Savi; 2004: 347).

Liberalizasyon döneminde yeni kural ve düzenlemelerle ciddi bir değişim süreci geçiren sektör, özel finans kurumları gibi yeni oyunculara açılmıştır. Kamuoyunda faizsiz bankacılık olarak bilinen özel finans kurumlarının faaliyette bulunmasına ilk olarak 1983 yılında izin verilmiştir. 1980'li yıllarda üç yabancı kökenli finans kurumu faaliyete geçerken, bunlara 1990'lı yıllarda üç yeni kurum daha eklenmiştir. Özel finans kurumları özel ticari bankacılığın tüm faaliyet alanlarına angaje olmuşlar ancak özellikle leasing ve emtia ticareti alanında faaliyette bulunmuşlardır. Mudilerine tasarruflarını faiz içermeyen, kar-zarar sonuçlarını öngören risk temelli bir katılım modeli uygulamışlardır (Starr and Yılmaz; 2007: 1115).

Dramatik değişimlerin yaşandığı 1990'lı yıllardaki dönüşüm sürecinde yeniden yapılanma çabaları, bankaları sadece kredi sağlayan kuruluşlar olmaktan çıkarmış, geniş bir finansal hizmet çeşitliği yaratmalarını mümkün kılmıştır (Sakar; 2006: 145). Özellikle küresel bankacılık sektöründeki entegrasyona paralel bir şekilde kurumsal düzenlemeler yanında yapısal ve teknolojik değişim bankacılık alanında gözlenen değişim trendleridir. Bankalar

sınır ötesi aktivitelerini genişletmek, geniş bir rekabetçi hizmet portföyü sunmak ve bilgi teknolojisini kullanarak müşterilerinin değişen gereksinimlerini karşılamak amacıyla hizmetlerini yeniden yapılandırma çabası içine girmişlerdir (Araslı and Katircioğlu and Smadi; 2005: 509).

Bu değişim dalgası yoğun rekabetin yaşandığı ve deregülasyonun genişlediği bir piyasa alanının yaratılması ile sonuçlanmıştır. Yeni piyasa alanında müşteri ile banka arasındaki sadakat ilişkisi gidererek ön plana çıkan bir olgu haline dönüşmüştür. Sektör bu konuda çeşitli stratejiler geliştirme misyonu ile yenilikçi ürün ve hizmetleri ön plana çıkarmıştır (Cengiz and Ayyıldız and Er; 2007: 56).

Yeniden yapılanma periyodu 1990'lı yılların ortalarına kadar sektörün genişlemesine ve derinleşmesine zemin hazırlamıştır. Aynı dönemde sektörde çok sayıda giriş ve çıkış yaşanırken, kamu aktörlerinin sayısında gerileme gözlenmiştir. Nitekim 1997 yılına gelindiğinde kamu bankalarının sayısı 8'den 4'e gerilemiş, 1980'de 24 olan banka sayısı 38'e yükselmiştir. Kamu bankacılığındaki daralma özellikle bazı küçük kamu bankalarının özelleştirilmesi ve birleştirilmesiyle yaşanmıştır. 17 yıllık deregülasyon periyodu süreci sonunda 100'ü aşkın aracı kuruluşun ve 64 sigorta şirketinin faaliyette bulunduğu finansal sektörde bankacılık alanında net girişin 14'e ulaştığı görülmektedir (Denizer; 2000: 7).

Sektördeki banka sayısı sonraki dönemde de önce artmaya devam etmiş ancak 2001 krizinden sonra hızla gerilemiştir. Nitekim 2000 yılı sonunda, 79'a ulaşan banka sayısı 2002 yılında 55'e gerilemiştir. 55 bankanın 41'i mevduat bankacılığı yaparken, 14'ü yatırım bankası konumunda kalmıştır. 41 mevduat bankasının 3'ü kamu bankası, 23'ü özel banka ve 15'i ise, yabancı banka statüsüne sahip olmuştur (Soral; 2003: 15).

2006 yılında bankacılık sisteminin büyüklüğü 486 milyar ytl'ye ulaşmıştır. Toplam kar ise, 11.1 milyar ytl'dir. Kullandırılan krediler 210 milyar ytl olup, bunun %32'lik kısmı bireysel krediler, %68'lik bölümü kurumsal kredilerden oluşmaktadır. Bankacılık sisteminin 2006'da ulaştığı büyüklük oranlandığında GSMH'nin %85-90'nına denk gelmektedir. Bu oran, gelişmiş ülkelerde GSMH'nin katları şeklindedir.

Günümüzde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankalar hariç tutulduğunda 3 kamu kalkınma ve yatırım bankası, 6 özel yatırım bankası, 3 kamu mevduat bankası, 14 özel mevduat bankaları, 4 katılım bankası, 4 yabancı yatırım bankası, 8 yabancı banka ve 7 yabancı banka şubesi ile yabancı bankaların 48 temsilciği mevcuttur (Uzunlu; 2007: 1).

b) Bankacılık Krizleri

1990'lı yıllarda ve 2000'li yılların başında Türkiye, ekonomisini ve özellikle bankacılık sektörünü ciddi biçimde etkileyen çeşitli finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu periyotta yaşanan finansal istikrarsızlık bir dizi faktörün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yüksek enflasyon, özel sektörde kredi rasyosu, yüksek kamu borç yükü ve sosyal güvenlik sistemindeki açıklar gibi makro ekonomik problemler krizlerin temel gerekçesini oluşturmuştur.

Türk bankacılık sektörü 1994, 2000 ve 2001 yıllarında üç farklı krizle karşılaşmıştır. Bu krizler arasında özellikle Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında yaşanan krizler sistematik bankacılık krizine yol açan sonuçlar yaratmıştır.

Sektördeki türbülans, mevzuata ilişkin ve yapısal zayıflıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yapısal eksikliklerin arka planında ise, yetersiz sermaye birikimi, küçük hacim ve bölünmüş bankacılık yapısı, etkisiz kamu bankaları, düşük varlık kalitesi ve yüksek piyasa riski önemli bir rol oynamıştır.

Ayrıca yapısal ve mevzuata dönük gelişmelere rağmen sektörde düzenleyici ve denetleyici kurumsal yapıdaki aksaklıklar krizi derinleştiren değişkenler arasındadır. Mevcut denetim mekanizması, sistematik bankacılık krizlerini yetkisizlik, kredibilite sorunu ve otonomi yetersizliği nedenleriyle engelleyememiştir. Ayrıca denetim mekanizmasının bölünmüş ve rasyonel olmayan niteliği de süreci yaratan koşullar arasındadır

Öte yandan özellikle kamu bankalarına dönük politik baskının krizlerin ortaya çıkmasında kritik bir faktör olarak ön plana çıktığı açıktır. Kamu bankaları politik kaygılar çerçevesinde yönlendirilen kredilerle önemli zararlara yol açmışlardır. (Hawke; 2002: 8).

1994 yılındaki krizde 3 banka iflas ederken, 2000 ve 2001 krizlerinde ise, 7 banka iflas etmiştir. Reel sektörde, çok sayıda küçük işletme iflas etmiş ve birçok büyük ölçekli şirket, likidite sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Krizlerin ulusal ekonomiye maliyeti 50 milyar dolara ulaşmaktadır (Tektas and Günay and Günay; 2005: 136).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 finansal krizleri sektörün bankaların ve finansal kurumların daha etkin bir ortamda faaliyete geçmesinin bir sonucu olarak yeniden yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu eğilimin en önemli yansıması bağımsız bir bankacılık denetleme ve düzenleme otoritesine gereksiniminin ön plana çıkmasıdır (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 12).

Gerçekte denetim mekanizması ile ilgili değişiklikler özellikle 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen bir dizi değişim girişiminin bir sonucudur. Sürecin hızlanmasında IMF ile 1999 yılında gerçekleştirilen ekonomik istikrar programının da önemli bir katkısı mevcuttur. 1999 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulu (BDDK) bu kapsamda sektörde gözetim işlevinin tek elden gerçekleştirilmesi için kurulmuştur (Hawke; 2002: 8).

BDDK ile daha etkin bir denetim kuruluşu yaratılmıştır. Bağımsız bir organ olarak BDDK Hazine'nin denetleme fonksiyonunu etkisizleştiren benzer politik baskılarla karşı karşıya gelmeyecek biçimde yapılandırılmıştır. Kurulduktan sonraki dönemde BDDK 23 bankaya el koymuş ve sektöre 42 milyar dolarlık bir fon enjekte etmiştir (Soral and İşcan and Hebb; 2006: 183).

Aynı dönemde Merkez Bankası fiyat istikrarını para politikasının nihai hedefi olacak şekilde modifiye etmiştir. Bu düzenleme kronik enflasyon probleminin aşılmasında önemli bir adım olmuştur. Kriz periyodundan sonra Türk bankacılık sektörü hacimsel olarak büyümüş ve finansal sistemin %75'ine ulaşmıştır. 2003 yılında yerel bankacılık sektöründe kredi hacmi bireysel bankacılığa, tüketici kredileri ve kredi kartlarına dönük eğilimin de bir sonucu olarak genişlemiştir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 12).

3. Finansal Liberalizasyon

1980 yılından sonraki dönemde Türk ekonomisi ve buna bağlı olarak finansal piyasaları büyük ölçüde açılmış ve liberalize edilmiştir. Türk ekonomisi

özellikle 1980’li yıllarda ciddi bir ekonomik reform süreci başlatmıştır. Bu süreç, ekonominin açık ve ihracat eksenli bir profile dönüştürülmesini sağlamıştır. Finansal liberalizasyon bu transformasyon periyodunda önemli bir rol oynamıştır. Buna karşılık, düşük enflasyon açısından makro ekonomik istikrara hiçbir zaman ulaşılmamıştır. Bunun nedeni özellikle artan finansal dengesizliktir (Ulussever; 2004: 22).

Liberalizasyon süreci iki aşamada değerlendirilebilir. İlk periyot 1981-1989 arası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin en belirgin özelliği ihracat odaklı bir büyüme stratejisinin benimsenmiş olmasıdır. Bu dönemde Türk ekonomisi finansal ve ekonomik liberalizasyon süreci yaşamaya başlamıştır. Fiyat mekanizmaları ortadan kaldırılırken, serbest piyasa anlayışına geçilmiştir (Yılmaz; 2003: 64).

İkinci dönemde (1990-2001) ise, popülist politikaların gündeme geldiği, sıcak para akışlarının yoğunlaştığı ve dışsal ve içsel istikrarsızlık kaynaklarının genişlediği bir periyodu yansıtmaktadır. Bu olgu, Türk ekonomisini açık ekonomi konumuna getirirken, küresel sermaye akışlarını desteklemiştir.

Finansal açılım reformları özellikle büyüme stratejisi orijinli bir temelde yapısal uyum programının bir uzantısı olarak geliştirilmiştir. Faiz oranlarının ve sektöre giriş sınırlamalarının gevşetilmesi, kur rejiminde tam liberalizasyon süreci, sermaye hesaplarının liberalize edilmesi ve para biriminin konvertibl olması liberalizasyon sürecini destekleyen gelişmeler olmuştur (Çobanoğlu; 2005: 13).

Bu sürecin en temel unsuru faiz oranlarının 1980’li yılların başlarında liberalize edilmesidir (Ulussever; 2004: 22). Ayrıca rekabeti geliştirmek ve etkinliği arttırmak amacıyla bankacılık sistemine giriş engellerinin gevşetilmesi önemli bir diğer dönüm noktası olmuştur. Bu politika, yeni bankaların ve aracı kurumların piyasa girişini teşvik edici bir rol oynamıştır. Sisteme yeni girişlerin bir sonucu olarak sektörde rekabet yoğunlaşmıştır. Yeni bankalar, mudileri çekebilmek amacıyla yüksek faiz oranları uygulamaya yönelmişlerdir (Yılmaz; 2003: 64).

Liberalizasyon programın diğer bir amacı öz sermaye ve tahvil piyasasına geçilmesine zemin hazırlamaktır. Buna bağlı olarak mal ve finansal hizmetlerde

uluslararası ticareti teşvik edici bir ortam yaratılmıştır. Bu amaçla 1984 yılında Türk vatandaşlarının bankalarda döviz kuruna dayalı hesap açmalarına izin verilmiştir. Bankalar ürün ve hizmet çeşitliliğine gitmişlerdir. Bu süreç 1989 yılında sermaye hesaplarının serbestleştirilmesiyle tamamlanmıştır (Denizer; 2000: 2).

Sermaye hesaplarının liberalize edilmesi iki önemli sonuç doğurmuştur. İlk olarak, bu gelişme bankacılık sektörüne kısa dönemli sermaye girişinin artışına yol açmıştır. Nitekim 1989 yılında 2.9 milyar dolar olan sıcak para girişi 1990 yılında 12.6 milyar dolara yükselmiştir. İkinci olarak, finansal deregülasyon yerel ve uluslararası yatırımcıların döviz kuru, mevduat ve hisse piyasasının çeşitli finansal enstrümanlar arasında sörf yapabilmelerine olanak sağlamıştır (Şentürk; 2004: 42).

Finansal liberalizasyon süreci özellikle kur rejiminde ciddi bir değişim öngörmekteydi. 1980 öncesi dönemde sabit kur rejimi uygulanmış ve yerel para birimi aşırı değer kazanmıştır. Ocak 1980 yılında daha gerçekçi ve esnek bir kur politikasına dönülmüştür. Türk lirası büyük ölçüde devalüe edilmiştir. Kur oranları günlük olarak Merkez Bankası tarafından saptanmış ve duyurulmuştur. 1988 yılına gelindiğinde 10 yıl öncesine göre uluslararası kurlar %100 değer kazanmış bir pozisyona yükselmiştir (Çobanoğlu; 2005: 13).

Finansal liberalizasyon sürecine katkıda bulunan bir diğer gelişme İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın yeniden açılmış olmasıdır. Borsa zamanla finansal sistemin bütünsel bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca 1985 yılında piyasada işlem görmeye başlayan devlet tahvilleri zamanla finansal varlıklar envanterinin önemli bir parçası haline gelmiştir. İnterbank piyasası 1986 yılında faaliyete geçmiş, bu durum bankaların gecelik işlemlerde karşılıklı kredilendirme yapmasına olanak sağlamıştır (Denizer; 2000: 2).

Liberalizasyon politikalarını takiben finansal sektörde oldukça ciddi değişimler gözlenmiştir. Değişimin gerçekleştiği 1980-89 yılları arasında sınırlı da olsa çeşitli aksaklıklar gözlenmiş olsa da, eğilim deregülasyon yönünde olmuştur. Sektörün yönü piyasa tarafından belirlenmeye başlanmış, bu gelişme finansal derinliğe katkıda bulunmuştur. Liberalize edilmiş sektör çok sayıda yerli ve yabancı bankanın ilgisini çekmiştir.

Liberalizasyon sürecinin bir sonucu olarak, finansal işlemlerin hacmi göreceli olarak artarken, aynı dönemde Türk ekonomisi dışsal fonlara karşı daha bağımlı hale gelmiştir. Daha volatil bir nitelik arz eden reel sektör, yatırım teşviklerinin azalmasına paralel olarak rant arayışına yönelmiştir. 1990'lı yıllarda meydana gelen finansal derinleşme özellikle kamu sektörü borç enstrümanlarındaki artış ve yabancı döviz kurları ile domine edilen mevduatlardan kaynaklanmıştır. Dönemin dikkat çeken olgularından birisi de uluslararası sıcak para girişlerinde gözlenen artışlar olmuştur (Dönmez; 2007: 23).

B. YABANCILAŞMA EĞİLİMLERİ

1. Yabancı İlgisi ve Boyutları

1980 yılından sonra finansal sektörlerde gözlenen liberalizasyon ve açılım politikalarının en önemli sonucu yabancı banka sayısında gözlenen dramatik artış olmuştur. Bu süreç iki ayrı periyotta değerlendirilebilir.

1980-90 dönemi değerlendirildiğinde giriş engellerini gevşetmenin umulan sonuçları yarattığı gözlenmektedir. Bu dönemde Türkiye'ye giriş yapan yabancı bankalar özellikle küçük hisseler satın almayı tercih etmişlerdir.

Ağırlıklı olarak 1980-1985 periyodunda sektöre dahil olan yabancı bankaların çoğu Avrupa, ABD veya Orta Doğu kökenlidir. 1980 yılında sadece dört yabancı banka faaliyette bulunurken, bu sayı 1990 yılında 23'e yükselmiştir. Banka sayısı daha sonra 17'ye gerilemiştir. Gerileme çoğunlukla küçük yerel bankalarla yapılan birleşmelerin bir sonucudur. Bu dönemdeki net yabancı girişi 13 düzeyine ulaşmıştır (Denizer; 2000: 7).

İkinci dalga, Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarındaki krizlerden sonraki dönemi kapsamaktadır. Bu periyottaki yabancı banka girişi, en azından %50'sini satın alma davranışı biçimine dönmüştür. Buna karşılık sınırlı payları nedeniyle yabancılar Türk bankacılık sisteminin oligopolistik yapısını ve yüksek konsantrasyonunu çok fazla etkilemiş değildir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 21).

Tablo 1: Sektörde yabancılaşma oranı (%)

	2001	2002	2003	2004	2005
Almanya	4.7	6	5.9	6.2	10.5
Avusturya	19.8	21.5	19.5	19.2	19.8
Danimarka	31.8	30.6	31.9	30.7	30.7
Finlandiya	77	78	61	63	59
İspanya	11	7.8	8.3	8.8	9.7
Litvanya	85	96.1	95.6	90.8	91.7
Lüksemburg	92.3	92.1	93.5	93.9	94.7
Macaristan	-	90.3	87.9	66.4	87.1
Slovakya	89.9	95.6	96.3	96.7	97.3
Türkiye	3	3.1	2.8	11.8	15.8
Yunanistan	22.2	24.1	25.3	27.3	30.3

(Aysan and Ceyhan (b); 2006: 2).

Kriz döneminden sonra birçok yabancı banka yerel partnerlerine benzer şekilde, birleşme operasyonları ile personel ve şube sayılarında azalmaya gitmiştir. Buna karşılık, yabancı bankaların payı krizden sonra daralmamıştır. Mevduat kabul eden yabancı bankalar, paylarını Eylül 2000’de %6.64’ten Mart 2001’de %7.3’e çıkarmışlardır.

2002 yılından sonra Türk bankacılık sistemi krizlerin etkisinden çıkmış ve 2004 yılında sistem daha güçlü bir konuma ulaşmıştır. Bu dönemde Türkiye’de yabancı bankaların payı %15.8’e ulaşmıştır. Bu oran borsa payları dikkate alındığında %40’lara ulaşmaktadır.

Son yıllarda Türk finansal piyasası başarılı ekonomik politikaların, küresel likiditedeki artışın ve görel olarak gelişmiş ülkelerde daha düşük reel karlılık getirilerinin bir sonucu olarak büyük miktarlarda fon girişine sahne olmaktadır. Örneğin 2005 yılında bankacılık sektörüne dönük yabancı sermaye akışı yaklaşık 6 milyar dolara ulaşmıştır. Son veriler, Türk finansal sektöründe yabancı varlık payının (banka dahil) Mayıs 2006’da %17.5’e çıktığını göstermektedir. Tüketici kredilerinde yabancı payı %42.6 olurken, konut kredilerinde bu oran %41.7 düzeyindedir (Aysan and Ceyhan (b); 2006: 2).

Projeksiyonlar gelecek 15 yıllık bir perspektifte mega bankaların küresel ölçekte ön plana çıkacağını ve yabancı girişinin önemini koruyacağını öngörmektedir. Sektörel büyüme oranının gelecek 10 yılda ortalama %8 olacağını tahmin edildiği bu süreçte Türkiye'nin gelişmekte olan bir ekonomi olarak yabancı girişinin artan trendi ile önemli aktörler arasında yer alacağı açıktır. Ayrıca gelecekte yabancı bankaların özelleştirme sürecinde yer almaları ile yerel sektörde yabancı payının artması beklenmektedir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 19).

2. Motive Edici Faktörler

Yabancı banka girişinin dört temel gerekçesi ön plana çıkmaktadır.

a) Ekonomik Değişkenler

Yabancı bankaların Türk piyasasına girişini cazip hale getiren üç temel faktör artan nüfus, makro ekonomik gelişmeler ve Türkiye'nin Avrupa ile Ortadoğu'nun kesişen bir noktasında olması gerçeğidir. Yatırım ortamı, Türk ekonomisinin komşuları ile ticari kapasitesi, ekonomik büyüme potansiyeli ve makro ekonomik performansı geliştirmeye dönük reform programları yabancıları olumlu yönde etkileyen çekici ilave bir faktör yaratmaktadır (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 15).

Özellikle 24 Ocak Kararları ile hızla büyüme sürecine giren dış ticaret potansiyeli yabancı bankaların sektöre ilgisini cezbeden kritik bir değişken olmuştur. Nitekim 1980'li yıllarda ekonominin liberalize edilmesine kadar, dış ticaret oldukça küçük boyutlu bir hacme sahip olmuştur. İhracat sadece 2.9 milyar dolarken, ithalat 7 milyar dolar düzeyinde kalmıştır. Sonraki dönemde ihracat ve ithalat çok hızlı bir artış kaydederek 1997 yılında sırasıyla 74.820 milyar dolara yükselmiştir. Günümüzde ise, dış ticaret hacmi 277.233 milyar dolara ulaşmıştır.

Açık ticaret rejimi, daha sofistike finansal hizmetleri ve kambiyo hizmetlerini gerektirmektedir. 1980'li yılların başında yabancı bankalar bu gerekçeyle sektöre dahil olmuşlar ve bu alanlarda hizmet sağlayacak şekilde örgütlenmişlerdir. Yüksek karlılık temelli bir piyasa ortamında Türk ve yabancı şirketlerin gereksinimlerine uygun bir alt yapı ve hizmet seçenekleri

sunmuşlardır (Denizer; 2000: 8).

Sektörel açıdan yüksek büyüme fırsatları Türkiye'yi yabancı bankalar açısından avantajlı bir pozisyonuna iten etkili bir faktör olmuştur. Gerçekte orijin ülkelerinde zayıf bir büyüme fırsatına sahip olan yabancı bankalar Merkezi ve Doğu Avrupa gibi yüksek büyüme potansiyeline haiz yeni piyasalar aramaktadır. Türkiye bölgede en büyük ve en hızlı büyüyen gelişmekte olan piyasa alanı olarak yabancıların sektöre ilgisini çekmektedir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 16).

Öte yandan orijin ülkede düşük karlılık yabancı girişini yaratan en önemli itici faktördür. Düşük kar düzeyinde faaliyette bulunmak zorunda olan ve orijin ülkede büyüme fırsatları sınırlı olan yabancı bankalar misafir ülke piyasasında yerel payını arttırarak, daha yüksek karlara ulaşabilmektedirler. Örneğin ortalama %1 düzeyinde büyüyen Avrupa Birliği bankacılık sistemi yaklaşık 10 yıldır çok karlı bir performans gösterememektedir. Bu durum, AB'de bankaları konsolidasyona teşvik etmektedir.

Buna karşılık, zamanla büyük ölçek konsolidasyonlarından sonra karlılığı arttırmanın yolu uluslararasılaşmaktır. Amerikan bankacılık sektöründe konsolidasyon JP Morgan Chase'in Bank One'ı alması gibi çok büyük finansal kurumların yaratılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum Amerikan finansal kurumlarının orijin ülkede maksimum piyasa payına ulaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bu faktör de bankaların yurt dışında genişlemesinin bir diğer gerekçesidir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 14).

Bu aşamada yüksek büyüme potansiyeli ile Türkiye girilebilecek güçlü bir aday ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Örneğin yüksek kar potansiyeli Fortis'in Türkiye'yi tercih etmesinde önemli bir motivasyon unsuru olmuştur.

Nihayet, yurt dışı genişlemenin bir diğer nedeni ise, uluslararası ölçekte ticaret ve yatırımı genişletme çabasıdır. Örneğin Yunanlılar Türkiye'ye sanayi, turizm ve denizcilik gibi sektörlere yatırım yapmak amacıyla gelmektedirler.

Buna karşılık yabancı finans girişinde asıl ilgi bankacılık alanına yönelmektedir. Orijin ülkede bankacılık sektörünün küçük hacmi de itici faktörlerden biri olarak tanımlanmaktadır. Örneğin Yunanistan'da sektörün hacmi ve gelişme potansiyelindeki sınırlılık bankaları Türkiye'ye

yönelmektedir. Nihayet, NBG ve EFG Eurobank gibi bankaların da sanayi ve ticari kurumsal müşterilerini izleyerek Türkiye'ye gelmeye yöneldikleri açıktır (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 16).

Tablo 2: Yabancı Girişine Yol Açan Faktörler

	NBG	EFG Euro Bank	Fortis	Dexia	GE	HSBC	Uni Credito
Çekici Faktörler							
Yüksek miktarda borç	*	*	*	*	*	*	*
Artan uluslararası ticaret	*	*	*	*	*	*	*
Gelişmiş teknoloji	*	*			*		
Ürün ve hizmet çeşitliliği	*		*	*		*	
Büyüme fırsatları	*	*	*	*	*	*	*
Misafir sınırlı rekabet yoğunluğu			*				
Yeni müşteri tabanı	*	*	*	*		*	*
Deregülasyon							
İtici Faktörler							
Düşük karlılık oranı	*	*	*	*	*		*
Çeşitlendirme	*	*	*				*
Dış ticaret	*	*	*	*		*	
Yabancı yatırımı	*	*					
Orijin ülkede sektörün hacmi	*	*	*	*			
Müşterinin peşinden gitmek	*	*				*	
Orijin ülkedeki düzenlemeler							
(Aysan and Ceyhan (a); 2006: 18).							

b) Açılım Politikaları

Türkiye'nin 1989 yılında sermaye hesaplarına izin veren liberal politikalara dönük yönelimi ikinci gerekçeyi oluşturmaktadır. 1995 yılında AB ile imzalanan Gümrük Birliği ve 2005 yılında AB'ye tam üyelik müzakerelerine başlanmış olması liberal politikaları destekleyici bir iklim yaratmıştır. Yabancı sermaye açısından itici bir ivme yaratan bu algılama AB'ye üye ülkelerin Türk

bankacılık sektörüne dönük beklenti ve ilgisini güçlendirmektedir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 15).

c) Kurumsal Gelişmeler

Türk bankacılık sisteminde kurumsal yönetim sistemi hızla gelişmektedir. 2001 Krizinden sonraki dönemde bankacılık sisteminde daha iyi bir izleme ve denetleme mekanizması oluşturulmuştur. Esnek kur sistemi piyasa aktörleri tarafından benimsenmiştir.

Türk piyasasını cazip kılan değişkenlerden biri de Basel II Anlaşmasıdır. Bu uygulama ile sermaye maliyetinin bankalar açısından düşmesi, sektör için daha yüksek hizmet kalitesi ve gelişmiş bir risk ölçüm sistemine dönük beklentiler bu cazibeyi güçlendirmektedir. Basel II Anlaşması tarafından %16.9 olarak saptanmış olan sermaye yeterlilik oranı güçlü bir bankacılık sistemin yaratılmasında etkili olacaktır (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 15).

d) Ürün ve Müşteri Farklaşması

Türkiye’de mevcut ürün ve hizmet varyasyonunun yabancıların beklentilerinden birisi olduğu görülmektedir. Özellikle farklılaştırma arayışı yabancıların yurt dışına açılmalarını destekleyen temel faktörlerden biridir. GE, bu konuda ilgi çekici bir örnek sunmaktadır. Bu Kuruluş 100’den fazla ülkede faaliyette bulunmakta ve Rusya, Hollanda, Türk Cumhuriyetleri ve Ortadoğu’ya Garanti Bankası ile birlikte genişleme amacındadır.

Türkiye’de yabancı bankalar sadece kurumsal müşterilerle değil aynı zamanda tüketici ve konut kredileri ile ilgili olan yerel bankalarla da ilgilenmektedirler. Tüketici ve konut kredilerinin giderek önem kazanması nedeniyle yabancı bankalar Türk finansal sektörüne artan ölçülerde ilgi göstermektedir. Nitekim Finansbank, National Bank of Greece’i otomobil kredileri, tüketici kredileri gibi yüksek kaliteli perakende ürünlerle çekmiştir.

Gerçekte çoğu yabancı banka sadece bir banka almak için değil aynı zamanda piyasa payını genişletmek amacıyla da gelmektedir. Örneğin Denizbank’ı satın alan Dexia müşteri tabanını Türkiye’de 1.4 milyon bireysel müşteri ile büyütüştür (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 17).

Nihayet, Fortis'in giriş kararını etkileyen değişkenler ise, oldukça ilgi çekicidir. Bu banka Türkiye giriş kararını etkileyen faktörlerden biri olarak Türkiye piyasasındaki yabancı rakiplerini işaret eden tek kuruluştur.

3. Sınırlayıcı Faktörler

Yabancıları Türk finansal sektörüne iten diğer faktörlerle birlikte Türkiye hala bazı yapısal sorunlara sahiptir. Giriş karar verme aşamasında yabancılar politik ve ekonomik istikrarla birilikte adil olmayan rekabet koşullarını dikkate almak zorundadırlar. 87 yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 61 farklı hükümete sahip olma gerçeği politik istikrarsızlığı, yıllarca devam eden yüksek enflasyonlu ortam ise, istikrarsız ekonomik ortamı temsil etmektedir.

Ayrıca, adil olmayan rekabet ortamı yabancı bankaları Türk finansal sektörden uzak tutmanın bir yolu olarak küçük bankalara sınırsız garantiler verilmesine yol açmaktadır. İlave olarak tasarrufları mevduata dönüştürmenin zorluğu ve bankacılık sektörünün kamu açıklarını kapatmada oynadığı rol yabancı bankaların düşük payının bazı gerekçeleridir.

Bu gerekçelerle 1980'de 4'ten 2007 yılında 17'ye çıkan yabancı banka sayısına rağmen, yabancı banka varlıkları rasyosu %12 düzeyinde kalmıştır. Bu oran Macaristan'da %87, Çek Cumhuriyeti'nde ise, %66 düzeyindedir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 20).

Türkiye'de sınırlı yabancı girişinin bir diğer gerekçesi, bankacılık sisteminin yasal ortamda uyumlaştırılması gerekliliğidir. Mevcut bankacılık mevzuatının birçok kez değiştirilmiş olması sektördeki tüm tarafları olumsuz yönde etkilemektedir. Yasal çerçeve yeteri güvenceyi vermemektedir. Günümüzde sektörde faaliyette bulunan yabancı banka sayısı Türkiye'de kurulmuş olan yabancı bankadan daha fazladır. Yüksek vergi oranları nedeniyle bir çok banka fon toplama ve kredi verme faaliyetlerini Türkiye dışında gerçekleştirmeyi tercih etmektedir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 20).

Bu bankalar aynı zamanda Türkiye'de banka kurmadan kurumsal bankacılık performansı gösterebilmektedirler. Bu maliyetler aslında sadece yabancıları değil yerel bankaları da yurt dışına itmektedir.

II. FIRSATLAR ve POTANSİYEL RİSKLER

A. FIRSATLAR

Türkiye’de finansal piyasaların açılma sürecinde en önemli gelişme sektöre çok sayıda yabancı oyuncunun dahil olmasıdır. Buna karşılık, yabancı girişinin Türk finansal sistemi üzerindeki etkisi bugüne kadar tam olarak ölçülebilmemiş değildir.

Sektördeki yerel oyuncular yabancı bankaların da oyuna dahil olduğu finansal liberalizasyon sürecinden farklı derecelerde özellikle misyon, varlık yapısı ve bilançodaki öz sermaye değeri, risk algılama derecesi, hükümetin destek düzeyi ve değişen çevresel koşullara uyum kabiliyeti gibi faktörlere bağlı olarak etkilenmektedirler (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 21).

1. Yapısal Transformasyon

Yabancı banka girişi Türkiye’de finansal sistemin dönüşmesini ve derinleşmesini olumlu yönde etkilemektedir. Öncelikli olarak mevduat toplama ve kredi verme işlevlerine yoğunlaşan bankacılık sektörü yabancı bankaların girişini takiben stratejisini modifiye etmeye yönelmiştir. Özellikle şeffaflık ve risk yönetimi girişlerle birlikte gelişme kaydedilen alanlar olmuştur.

Sektörde önemli yapısal değişimlerin gözlendiği yabancı girişinin ardından özellikle finansal ve operasyonel planlama, kredi analizi, pazarlama ve insan kaynakları sermayesi gibi alanlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu durum, yerel bankaların krizlere karşı daha güçlü olmasına imkan veren bir sonuç doğurmuştur.

Yabancı girişin yaratmış olduğu bir diğer avantaj kurumsal alt yapıda meydana gelen dönüşümdür. Yabancı bankaların yarattıkları yayılma etkisi yerel sektörün bilgi teknolojisine ulaşmasını teşvik edici bir ortam yaratmıştır. Rekabetçi sektörel yapı zamanla sektördeki tüm yerel oyuncuları daha gelişmiş teknolojik alt yapılarla donanımlı olmaya zorlarken, bu olgu bankaları alt yapı yatırımlarını destekleyici politikalara yönlendirmektedir (Lehner and Schnitzer; 2006: 2).

Yayımla etkisinin sonuçlarını özellikle son 10 yıllık periyotta daha açık bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Yabancı bankaların teknoloji transferi ile sektördeki hizmet ve finansal enstrüman çeşitliliğinin artması ve internet bankacılığının yayılması bu kapsamda ön plana çıkan pozitif sonuçlardır. Özellikle teknolojik alt yapı yatırımları ve alternatif yatırım biçimleri sektörel ve kurumsal yapılanmayı olumlu yönde etkilemiştir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 22).

2. Kurumsal Etkinlik

Yabancı banka girişinin önemli etkilerinden birisi kurumsal etkinliğe katkısıdır. 1980'li yıllarda başlayan finansal liberalizasyon süreci 1999 yılındaki AB adaylığı, aynı yıl imzalanan yapısal uyum programı, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerden sonra ciddi bir ivme kazanmıştır. Son 9 yıllık dönemde Türk bankacılık sektöründe ciddi bir deregülasyon ve liberalizasyon süreci gözlenmiştir. Küresel finansal piyasalara entegre olan bankacılık sektöründe kurumsal performansı ve etkinliği artık sınır ötesinden kaynaklanan rekabet düzeyi ve niteliği yönlendirmektedir.

Liberalizasyon sürecinin sektörel etkinliğe etkisinin analiz edildiği çeşitli araştırmalarda bulgular yabancı varlığının, yerel bankacılık sistemini genel maliyetleri düşürerek ve karlılığı geliştirerek kurumsal açıdan güçlendirdiği yönündedir. Özellikle muhtemel ölçek ve alan ekonomisi avantajının yabancı bankaların sisteme dahil olması ile güçlendiği, bunun bir sonucu olarak daha rekabetçi bir bankacılık sisteminin konsolidasyonu teşvik ettiği, sigorta, aracılık ve portföy yönetim hizmetleri gibi diğer finansal aktiviteler konusunda bilgi ve deneyimin sektörde örgütsel performansı olumlu yönde etkilediği gözlenmektedir (Uiboupin; 2004: 8).

Sektörde kurumsal etkinliği yansıtan birçok değişken açısından olumlu sonuçlar gözlenmiştir. Yabancı ağırlığının artmış olması faiz oranlarının gerilemesine ve kredi piyasalarının daha aktif hale gelmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca finansal liberalizasyon sürecinde net faiz marjları, varlık geri dönüşleri ve kişi başına maliyet sektörde artan rekabet baskılarının bir sonucu olarak gerilemiştir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 22).

Kurumsal etkinlik kazanımları araştırmalarla da teyit edilmektedir. Yabancı bankaların etkinlik etkisine ilişkin ekonometrik çalışmalar yerel bankalara göre daha etkin olduklarını göstermektedir. Örneğin yabancı bankaların finansal sektördeki etkilerinin analiz edildiği bir çalışmada yabancı bankaların üç performans kriteri ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Yerel banka performansı üzerinde yabancı banka girişinin etkilerinin analizi genelde yabancı banka girişinin umulan sonuçları yarattığını göstermektedir. Sonuçlar yabancı bankaların yerel ticari bankaların genel harcamalarını azaltmada belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci olarak, yabancı bankaların karlılık üzerindeki etkisi oldukça güçlü olmuştur. Ayrıca yabancı bankaların sektörde daha güçlü bir rekabet profili sergilediği anlaşılmaktadır (Denizer; 2000: 19).

Türkiye'nin de dahil edildiği 80 ülkede 1988-95 yıllarına ilişkin verilerin esas alındığı bir diğer çalışmada ulusal bankacılık sisteminde yabancı oyuncuların etkisi analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, yabancı bankaların sektöre girişi ulusal bankacılık sistemini daha rekabetçi kılarken, bu şekilde yerel sektör çok daha etkin faaliyette bulunabilmektedir. Araştırmada, artan yabancı payının karlılığı ve yerel bankalarda genel maliyetleri daralttığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla yabancı bankaların genel etkisinin pozitif yönde olduğu görülmüştür (Claessens and Kunt and Huizinga; 2005: 908).

Kurumsal etkinliği yaratan temel gerekçelerden biri de yabancı bankaların istihdam stratejileridir. Konuyla ilgili olarak 2005 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada yabancı bankaların yerel bankalardan özellikle işgücü istihdamı uygulamaları açısından daha etkin oldukları saptanmıştır. Yabancı finansal kuruluşların bu etkinliği teknoloji yoğun istihdam modelini tercih etmelerine bağlanabilir (El-Gamal and Inanoğlu; 2005: 660).

Bu tercih aslında Kriz sonrası dönemde sektörün geneline yayılmıştır. Böyle bir politikanın kısa dönemde istihdamı olumsuz yönde etkilediği açıktır. Buna karşılık, yabancı bankaların insan kaynağına dönük yatırımları yerel partnerlerine göre daha güçlüdür. Bu yaklaşımın sektörün gelecekte gereksinim duyacağı daha kaliteli bir işgücü beklentisini karşılamaya katkısı yadsınamaz (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 23).

Yabancı bankaların aynı zamanda finansal aracılık açısından da daha etkin oldukları anlaşılmıştır. Ancak bunun arka planında yabancı bankaların

özellikle yurt dışından çok daha düşük faizli kredi bulmalarının önemli rolü olduğu açıktır. Bu sonuç analiz edildiğinde yabancı bankaların yararlı bir amaca hizmet ettiği anlaşılmaktadır. En azından arbitraj fırsatlarını genişleterek ve sektörün genel etkinliğini olumlu yönde etkileyerek bunu yarattıkları ifade edilmelidir (El-Gamal and Inanoğlu; 2005: 660).

Nihayet, yabancı bankalar yerel rakiplerinden farklı olarak daha az sayıda müşteri ile çalışmayı tercih etmektedirler. Buna karşılık, sınırlı sayıdaki müşteri ile birlikte yabancı bankalar daha yüksek hacimli işlemlere angaje olabilmektedirler.

3. Makro Dengeler

a) Küresel Sermaye

Liberalizasyon süreci ciddi bir borç yükü olan ülkeler açısından uluslararasılaşmayı bir çözüm olarak ön plana çıkarmaktadır. Bu ülkelerde hükümetler küresel sermayeyi çekebilmek ve etkin olmayan bankacılık sisteminin yeniden yapılanmasını teşvik etmek amacıyla finansal piyasaları liberalize etmeye yönelmektedirler. Böyle bir yapılanma sürecini kökleştirecek faktörlerden birisi yabancı bankalardan yerel bankalara dönük rekabet baskısı ve yayılma etkisi yaratmaktır (Lehner and Schnitzer; 2006: 1).

Artan uluslararası ticaret, gelişen teknolojik alt yapı, bankacılık sektörünün modernleşmesi, artan ürün ve hizmet çeşitliliği ve tasarrufların teşvik edilmesi uluslararasılaşma stratejisinde misafir ülkenin beklentileri arasında yer almaktadır. Ayrıca bazı ülkeler minimum maliyetle finansal bir büyüme potansiyeli sergilemeyi ve bunu olabildiğince uzun bir periyotta sürdürmeyi hedeflemektedirler. Örneğin kriz döneminden sonra bu ülkeler yabancı bankaları misafir piyasalara çekmeye çalışmaktadır. Özellikle Asya krizini takiben, gelişmekte olan bir çok ülkede hükümetler daha fazla yabancı oyuncu çekebilmek amacıyla giriş engellerini gevşetme yoluna gitmişlerdir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 3).

b) Ödemeler Dengesi

Yabancı bankaların etkilerinden bir diğeri ödemeler dengesi üzerinde olmaktadır. Yabancı bankalar büyük ölçekli projeleri desteklemede ve

uluslararası finansal piyasalarla ilişkileri yoluyla küresel sermayenin ülkeye girişini hızlandırmakta etkilidirler (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 3).

Nitekim 1993 yılında Pakistan ve Kore'ye ilave olarak Türkiye'nin finansal yapısını analiz ettiği çalışmasında Bhattacharya yabancı bankaların yerel projeleri finanse etmek amacıyla dışsal sermayeyi çekmede önemli bir işlev gördüğünü ortaya koymuştur (Denizer; 2000: 3).

c) Finansal İstikrar

Türkiye gibi gelişmekte olan piyasa ekonomileri için önemli bir diğer konu yabancı girişinin bankacılık sisteminin istikrarına katkısıdır. Özellikle kriz dönemlerinde istikrarlı bir kredi kaynağı olup olamayacağıyla ilgili beklentiler yabancı girişle ilgili tartışmaların gündemini oluşturmaktadır. Bu perspektiften birbirine bağlı iki temel konu ön plana çıkmaktadır. Yabancı bankaların sistematik bankacılık krizinin ortaya çıkmasını sınırlamadaki rolü. İkinci olarak, yabancı bankaların kriz dönemindeki tutum ve davranışları.

Yabancı bankaların farklı ülkelerde finansal istikrara katkıları karşılaştırmalı analizlerle de teyit edilmiştir. Özellikle yerel ve yabancı bankaların kredilendirme davranışlarının analiz edildiği bir çalışmada yabancı bankaların rakipleri yerel bankalara göre tipik olarak daha güçlü ve daha az volatil bir kredilendirme politikasına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca yabancı bankaların finansal sistemin zayıf olduğu dönemlerde finansal istikrara katkı yaptığı tespit edilmiştir.

Nitekim, çok sayıda yabancı bankanın sektöre girdiği Polonya'da yerel bankalar ilk geçiş aşamasında kredi arzını genişletebilmişlerdir. Ayrıca bankacılık sektöründe artan yabancı katılımının getirilerini analiz eden çeşitli çalışmalarda 1988-1995 döneminde yabancı banka girişinin daha yoğun olduğu ülkelerde yerel bankaların krize girme olasılığının gerilediği gözlenmiştir (Uiboupin; 2004: 9).

B. POTANSİYEL RİSKLER

1. Modern Kolonizasyonculuk

Bankacılık sektöründe yabancılaşmaya karşı çıkışın en önemli argümanı stratejik bir sektör olarak bankaların yabancıların egemenliğine bırakılmaması gerektiği yönündedir. Yeni ulusalcı eğilimin retorik yaklaşımından yola çıkan bu söylem banka satışlarının ekonomide bir kolonizasyona yol açacağı eleştirisini ön plana çıkarmaktadır. Bu süreç özellikle ‐Latin Amerikalaşma‐ terminolojisi ile kavramlaştırılmakta ve yabancılaşma bu açıdan ulusal ekonomik bağımsızlığın kaybedilmesi olarak algılanmaktadır (Naughton; 2006:5).

Modern kolonizasyonculuk olarak ifade edilen bu yaklaşımın en önemli tezi özellikle IMF politikalarının benimsendiği gelişmekte olan ekonomilerde yabancı payının kayda değer düzeylere ulaşmış olmasıdır. Gelişmekte olan birçok ekonomi açısından bankacılık sektöründeki yabancı payının ağırlık kazandığı hatta bazı ülkelerde tamamen yabancılaştığı bilinen bir gerçektir. Yabancı bankaların payı örneğin Estonya’da %100, Çek Cumhuriyeti’nde %95, Slovakya’da %97.3 ve Meksika’da %83 seviyesine ulaşmıştır.

Buna karşılık, gelişmiş ülkelerde yabancı girişine getirilen çeşitli sınırlamalar modern kolonizasyonculuk hipotezini doğrulayan bir değişken olarak ileri sürülmektedir. Nitekim, birçok Avrupa ülkesinde bankacılık sektöründeki yabancı payının özellikle gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında belirgin bir biçimde düşük olduğu görülmektedir. Yabancılaşma oranı, sözelimi, Almanya’da %10.5, İtalya’da %8, İspanya’da %9.7, Hollanda’da %11, Danimarka’da %30.7, Avusturya’da %19.8, Fransa’da %19 ve Yunanistan’da %30.3 düzeyindedir.

Gelişmiş ülkelerde bankacılık alanındaki yabancılaşmayla ilişkili bu durum, kimi yazarlar tarafından ‐bankacılığın ulusal sermayenin elinde kalması‐na dönük bilinçli bir politik davranış olarak tanımlanmaktadır (Uzunlu; 2007: 2).

Gelişmekte olan ekonomilerde gözlenen eğilimin Türk bankacılık sistemi için de geçerli olduğu görülmektedir. Sektördeki yabancı sermaye girişi son yıllarda yoğunlaşmıştır. 2000 yılında %3 olan sektördeki yabancı payı Kasım

2007 itibariyle % 42.7 düzeyine ulaşmıştır. Kimi çevreler bu gelişmeyi riskli bir durum olarak algılama eğilimindedirler.

Bu algılama sektörde kotaya dayalı sınırlama getirilmesi gerektiği argümanını ön plana çıkarmaktadır. Aksi halde “mevcut şartlar devam ettiğinde sektörün aşama aşama %70'lere varan oranda yabancılaşacağı” iddia edilmektedir (Uzunlu; 2007: 2). Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde ise, yabancı bankaların, bir baskı grubu oluşturarak ulusal ekonomide ve dış politikada yönlendirici bir aktör konumuna geleceği, esasen bunun modern sömürgecilik olduğu kaydedilmektedir (Akgüç; 2006).

2. Dışlanma Riski

Yerel bankaların sektöre dahil olan uluslararası şöhrete sahip çok büyük uluslararası finans kuruluşları ile rekabet etmek zorunda kalması ve buna bağlı olarak piyasadan dışlanma riskiyle karşılaşma olasılığı ön plana çıkan bir diğer eleştiri alanıdır. Aslında yabancılaşma sürecinde ilk aşamada yerel ve uluslararası şirketler yerel bankalarla iş yapmaya devam etmektedirler. Ancak yabancıların sektörde etkili olmasına bağlı olarak daha rekabetçi olan küresel bankalar bu şirketleri cezbedici bir fiyat, kalite ve çeşitliliği üretebilmektedirler.

Sonuçta yerel bankalar reel sektörün genellikle çok uluslu bankalarla çalışmaya yönelmesi nedeniyle piyasa alanı bulmakta zorluk çekebilmektedir. Böyle bir tercih zamanla ulusal oyuncuların piyasadan dışlanmasına yol açabilmektedir.

Bu risk değişkeni bazı araştırmalarda teyit edilmektedir. Nitekim konuyla ilgili bir ekonometrik analizde daha yüksek bir oranda yabancı banka sahipliğinin yerel bankaların karlılığını olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır (Claessens and Kunt and Huizinga; 2005: 892).

Tayland bankacılık sektöründe 1990-2002 döneminde yabancı girişinin sonuçlarının analiz edildiği bir diğer ampirik değerlendirmede, destekleyici benzer bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmaya göre, yabancı banka girişinin oluşturduğu rekabetçi sektörel yapı yerel bankaların operasyonlarını negatif yönde etkilemektedir (Okuda and Rungsomboon; 2004: 15).

3. Ekonomik Kaygılar

a) Kriz ve Kırılgnlık

Yabancı girişi açısından ileri sürülen bir diğer risk, finansal kriz senaryosu ile ilişkilidir. Özellikle ekonominin resesyona girdiği veya makro göstergelerde dalgalanma yaşandığı durumlarda yabancı orijinli kuruluşların sergileyecekleri davranış tipolojisi kritik bir tartışma alanıdır.

Yabancı bankalar ekonominin iyiye gittiği zamanlarda kredi olanaklarını genişletebilmekte ve kredilendirmede pozitif bir politika izlemektedirler. Buna karşılık konjonktürel dalgalanmaların söz konusu olduğu durumlarda, özellikle ekonomik ve mali krizlerin ortaya çıktığı ortamlarda yabancı kuruluşların ulusal ekonominin beklentilerine paralel bir politika sergilemekte pek istekli olmadıkları, birçok durumda kredilendirme arzını daraltmaya yöneldikleri iddia edilmektedir. Bu politikanın bir sonucu olarak “resesyona giren ekonomide, kredi pazarının daralmasıyla çarpan etkisi şeklinde dalgalanmanın boyutu artmakta ekonomik büyüme daha da düşmektedir” (Çağlayan; 2007).

Uluslararası deneyimler bu açıdan dikkatle izlenmesi gereken sonuçlara sahiptir. 1997-98 döneminde Asya Finansal Krizi'nin sonuçları ile somutlaşan bu risk, finansal liberalizasyona dönük ciddi bir karşı duruş argümanı taşıırken, bazı araştırmacılar daha ileri giderek, gelişmekte olan ülkelerde krizlerin aslında yabancı bankaların egemenliği için bir tür Truva Atı olarak kullanıldığını iddia etmektedirler (Naughton; 2006:5).

Yabancılaşmanın yaratabileceği kırılgnlık Türk ekonomisi açısından da ileri sürülen bir tezdır. Bu tez, Yeldan (1998), Alper (2001), Ekinci (2002) ve Seyitoğlu (2003) gibi kimi yazarlar tarafından paylaşılan bir yaklaşımdır. Buna göre, yabancı bankalar, Arjantin örneğinde olduğu gibi, ekonomik istikrarı sağlayıcı değil, konjonktürel dalgalanma dönemlerinde kredileri sınırlayarak krizleri daha da derinleştirici bir etki yaratacaktır (Akgüç; 2006).

Benzeri bir argümanı savunan Feridun, gerçekleştirdiği bir ekonometrik çalışmada bu olguyu teyit etmiştir. Nitekim 1980-2006 döneminde Türkiye’de döviz krizlerinin analiz edildiği araştırmada karşılaşılan finansal daralmalarda küresel ekonomik koşulların etkisi doğrulanmıştır. Araştırmaya, göre finansal

liberalizasyon süreci Türk ekonomisini döviz krizlerine açık hale getirmektedir (Feridun; 2007: 44).

b) Bağımlılık Riski

Yabancılaşmanın yaratabileceği risklerden bir diğeri ekonomi politikalarının şekillendirilmesinde bağımlılık olgusudur. Bunun temel nedeni bankacılık sektörünün diğer sektörlere kıyasla daha farklı bir pozisyonda bulunmasıdır. Nitekim Türkiye’de bankacılık sistemi reel sektörler açısından ivme yaratan bir rolü üstlenmiştir.

Bu olgu, 2007 yılında gerçekleştirilen ve bankacılık kredi hacmi ile endüstriyel üretim arasındaki ilişkinin analiz edildiği bir çalışmada teyit edilmiştir. Araştırmada endüstriyel üretim açısından bankaların başta kredi sürücüsü olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla sürdürülebilir bir ekonomik büyüme, stratejik bir sektör olan bankacılık sisteminin güçlü ve istikrarlı olmasına bağlıdır. Oysa yabancılaşmış bir finansal sistemde istikrar olgusu zedelenilmektedir (Özün and Çifter; 2007: 79).

Öte yandan bankacılık sisteminin makro mali politikalar açısından da büyük önemi vardır. Özellikle para politikasının etkinliği bankaların uyumlu tutum ve davranışlarına bağlıdır. Merkez Bankası’nın izleyeceği para politikasının yabancılaşmış bir finansal sistemde etkinliğinin azalacağı ve para politikasının yönlendirici bir Kurum olmaktan çıkacağı ileri sürülmektedir. Özellikle sistemin yabancılaşması nedeniyle ulusal para politikasının tanımlanmasında bağımlılık riski genişleyebilecektir (Arıcan; 2007).

Bağımlılık tezi ekonomide kaynak, gelir ve servet dağılımının yabancı bankalar ile küresel sermayenin denetimine gireceği varsayımından hareketle, böyle bir ortamda ulusal çıkarlara dayalı bir kalkınma planı uygulamanın mümkün olamayacağı öngörüsünde de bulunmaktadır. “Yabancılaşma, ulusal yararı olan projeleri destekleme olanağını bütünüyle ortadan kaldıracaktır. Çok daha önemlisi yabancılaşmış bir finansal piyasa, güçlü bir baskı grubu oluşturarak, izlenecek genel ekonomik politikada yönlendirici bir güç odağı haline gelebilecektir” (Akgüç; 2006).

Bu risk kabul gören bir varsayımı baz almaktadır. Çünkü birçok durumda hükümetler yabancı bankaların ulusal beklentilere karşı hassas davranmamaları nedeniyle ekonominin kontrolünü kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Claessens and Kunt and Huizinga; 2005: 892).

Çok daha iddialı bir değerlendirme ile yabancılaşma süreci bağımlılık yaratması açısından “Afyon Savaşları”na benzetilmektedir. Buna göre yabancılar Türkiye gibi gelişmekte olan piyasaların uzun dönemli ticari fazlasını engellemeye çaba göstermektedir. Bu bakış açısıyla teknik ve yönetsel üstünlük altında finansal egemenlik genel ekonomik egemenliğin araçlarından sadece birisi konumundadır (Naughton; 2006: 5).

Nihayet, bağımlılık bazı durumlarda yerel finansal sektörlerin zayıf niteliğine bağlı olarak gelişen bir fenomen olabilmektedir. Bu yaklaşım, sektörün küresel sermayeye açılmasına bağlı olarak büyük riskleri üstlenmesi zorunluluğuna ilişkin hipotezi benimsemektedir. Yerel bankalar sektöre dahil olan güçlü global rakipleri karşısında ayakta kalabilmek için ciddi yatırımlara ihtiyaç duyacaklardır. Bu gereksinim hali hazırda kıt olan yerel finansal imkanları aşarak uluslararası fonlara dönük talepleri yoğunlaştıracaktır. Piyasada var olma çabası zamanla yabancı sermayeye bağımlılığı güçlendirecek ya da yerel finansal kuruluşları güçlü bir küresel oyuncu aramaya zorlayacaktır (Lehner and Schnitzer; 2006: 1).

c) Arbitraj İddiası

Yabancılaşmaya karşı ileri sürülen bir diğer eleştiri bankaların piyasa değerinin altında satılarak, yabancı kuruluşlara arbitraj yaratıldığı iddiasıdır. Bu yöndeki eleştiriler genelde özelleştirilen kamu kuruluşları için geliştirilen bir argümanı baz alarak üretilmiştir. Özellikle kıyaslamalı analizlere dayalı bu yaklaşım yabancı kuruluşların talip olacağı kamu bankalarının özelleştirilmesi ile ilgili tartışmalarda ön plana çıkarılmaktadır.

Buna göre, kamu bankaları özelleştirilen diğer kamu kuruluşları gibi aslında gerçek piyasa pozisyonlarını, piyasa ve marka değerlerini yansıtmaktan oldukça uzak kalacaktır. Kamu bankalarının özellikle son yıllarda kurumsal karlılıklarını yükselttikleri bir dönemde yapılacak özelleştirme hem sektörü yabancı hakimiyetine sokacak hem de, yabancı yatırımcıların sadece birkaç yıl

içinde yatırımlarını geri alabilmelerine olanak sağlayacaktır. Sonuçta ulusal değerler küresel yatırımcılara oldukça düşük bedellerle devredilmiş olacaktır.

d) Tahsis Sorunları

Sektörde yabancılaşmanın yaratabileceği risklerden birisinin de kredilendirme tercihlerine göre ortaya çıkabileceği ileri sürülmektedir. Buna göre, yabancı bankaların kredilendirmede önceliklendirmeyi büyük ölçekli endüstrilere, imalatçı sektörler, gayri menkullere ve hizmet kuruluşlarına yönlendirmeleri nedeniyle küçük ve orta ölçekli şirketler ile esnaf, zanaatkar ve tarım gibi riskli sektörlerin kredi olanakları daralacak veya bu kuruluşlar yerel bankalara terk edileceklerdir. Bu durum, ulusal bankaları daha riskli bir segmentte rekabet etmeye zorlayacaktır. Özellikle Türkiye gibi küçük ve orta ölçekli şirketlerin işgücünün yarısını istihdam ettiği ülkelerde bu tür kuruluşların kredi olanaklarının daraltılması tüm ekonomiyi olumsuz yönde etkileyecek yansımaları yol açabilecektir (Bane; 2002: 25).

4. Yenilik Potansiyeli

Yabancı banka girişi ile ön plana çıkan en önemli özellik mevcut yerel bankalarda bulunmayan yeni finansal hizmetlerin ve gelişmiş yönetsel vasıfların girişidir. Yabancı bankaların getirdiği yeni teknolojik alt yapı ve vasıfları, yeni finansal ürünleri, gelişmiş IT teknolojilerini ve gelişmiş banka yönetim tekniklerini kapsamaktadır. Bunların daha düşük operasyonel harcamalara ve risk yönetim sistemine katkıda bulunması beklenmektedir (Okuda and Rungsomboon; 2004: 5).

Oysa Türkiye'deki yabancılaşma politikasında bu avantaj çoğunlukla gerçekleşmemektedir. Yabancıların Türkiye'yi seçmelerinin önemli gerekçelerinden birisi yerel oyuncuların sahip oldukları portföylerini devralarak hizmet ve ürün gamını genişletme arzusudur. Dolayısıyla yabancı bankaların sektöre yenilik getirme kapasiteleri gerçeği yansıtmaktan uzaktır (Aysan and Ceyhan (b); 2006: 2).

Öte yandan literatürde çoğunlukla yabancı girişinin misafir ülkeye yüksek düzeyli teknoloji taşıdığı kabul edilmektedir. Bu transferin yerel piyasayı ve

aktörleri teknolojik donanımlarını geliştirmeye ittiği, böylece finansal sektörlerde ciddi bir performans ivmesi yarattığı tezi hakimdir.

Buna karşılık, Türkiye’de yabancı bankaların girişinde bu motivasyon unsurunun ön plana çıkmadığı, tersine katılımların arka planında Türkiye’de finansal sektöre girmenin yaratacağı teknolojik alt yapı avantajlarından yararlanmak olduğunu anlaşılmaktadır.

Teoride, teknolojik gelişme misafir ülkenin beklentilerinden biri olarak ön plana çıkarılmış olsa da, Türkiye’de bunun zıttı bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Nitekim Finansbank, Tekfenbank ve Garanti Bankası gibi bankalar teknolojik olarak yabancı partnerlerinden daha güçlü ve daha modern bir konuma sahiptirler. Bu tespit bir açıdan tersine bir teknoloji transferi anlamına da gelmektedir (Aysan and Ceyhan (a); 2006: 16).

5. Sermaye ve Mevduat Çıkışı

Yabancı bankaların karlarını ana ülkeye transfer etme riski özellikle tartışılan bir konudur. Çok daha önemlisi, köken ülkede kredilendirme oranlarının düştüğü ya da misafir ülkede karlılık oranlarının gerilediği durumlarda yabancı bankaların yatırımlarını çekme riski her zaman karşılaşılabilecek bir problem alanıdır. Özellikle ekonomik kriz koşullarında yabancı bankaların varlığı sermaye kaçıışı için ilave bir kanal yaratmaktadır (Bane; 2002: 25). Dolayısıyla yabancılaştırmanın sonuçta kapital çıkışını teşvik edici bir ortam yaratılmasına yol açabileceği iddia edilmektedir.

Aslında Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri bu yöndeki görüşleri teyit edici niteliktedir. “Kasım 2000’de yabancıların net 5.2 milyar \$ menkul değer satarak dışarıya çıkmalarıyla yaşanan şok, Aralık 2000-Ocak 2001 arasında IMF’den gelen 2.9 milyar \$’ın katkısıyla geçici olarak atlatılırken, Şubat krizinde büyük boyutlu sermaye çıkışları yaşanmıştır. Söz konusu bu çıkış, üç kanaldan gerçekleşmiştir: Yabancıların tasfiye ettiği menkul değerlerden 3.8 milyar \$, yabancı bankaların yenilemedikleri kısa vadeli kredilerden 1.3 milyar \$ ve kayıt dışı hareketlerden 1.2 milyar \$ olmak üzere, toplam net sermaye çıkışı 6.3 milyar \$’a ulaşmıştır. Kasım ve Şubat krizleri toplamında bu rakam, 11.5 milyar \$’ı bulmuş ve bunun 10.3 milyar \$’ı yabancılardan kaynaklanmıştır” (Doğan ve Özekicioğlu; 2005: 157).

GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Türk ekonomisi 24 Ocak 1980 tarihinde piyasa odaklı bir ekonomi konseptini benimsemeye yönelirken, finansal sektörlerde de kapsamlı bir liberalizasyon programı başlatmıştır. Faiz oranlarının liberalize edilmesi, sektörde giriş sınırlamalarının gevşetilmesi, döviz kuru kontrollerinin kaldırılması ve bankacılığı yeniden dizayn eden reformlar sektörü daha rekabetçi ve kurumsal açıdan daha güçlü kılmayı hedefleyen adımlar olarak algılanmıştır.

1980’li yıllarda başlayan ekonomik ve finansal deregülasyon 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlere rağmen önemli bir aşama kat etmiştir. Sürdürülebilir büyüme performansı, AB üyelik süreci ve IMF istikrar politikaları Türkiye’yi en hızlı gelişen ve büyüyen piyasalardan biri konumuna taşımıştır.

Bu profilin yabancı bankalar için çekici bir unsur yarattığı açıktır. Dolayısıyla finansal küreselleşmenin dominant bir eğilim haline geldiği son 10 yıllık dönemde yabancı bankaların Türk bankacılık piyasasına yönelmeleri şaşırtıcı bir gelişme değildir. Giderek güçlenen ekonomik ve politik yatırım iklimi, yabancı bankaların sektöre ilgisinde ciddi bir artışa yol açmıştır.

Buna karşılık, yabancıların ilgisi, bu sürecin dramatik boyutlara yükseldiği son yıllarda, özellikle dikkat çekici bir fenomen olarak algılanmaya başlanmıştır. Nitekim 2000 yılında sadece %3 olan yabancıların sektördeki ağırlığı günümüzde %43’e dayanmıştır. Aynı dönemde yabancı bankaların şube sayısı ise, sektördeki yoğunluklarının artışına bağlı olarak 117’den 1229’a çıkmıştır.

Bu artış trendinin doğal bir yansıması istihdam edilen çalışan sayısında da gözlenmiştir. 2000 yılında 3805 olan personel sayısı günümüzde 28.535’e yükselmiştir. Buna karşılık, yabancı bankaların toplam varlıklar içindeki payı hala %12 düzeyinde iken, toplam mevduatta içindeki oranı %10 ve toplam krediler içindeki payı ise, %15’tir. 2002 yılında bu oranlar sırası ile %3, %2 ve %4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada bankacılık sektöründeki yabancılaşma özellikle avantaj ve risk boyutlarıyla tartışmaya açılmıştır. Sektördeki değişimler, finansal liberalizasyon, deregülasyon eğilimleri, küresel ölçekte yabancılaşma trendleri ve bunun Türkiye'deki yansımaları ele alınan konulardır.

Çalışmanın nihai amacı yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü açısından risk ve fırsat çelişkisini analiz etmektir. Bu analizde finansal sektörlerin küreselleşmesine bağlı olarak benzer süreçleri yaşayan ülkelerin karşılaştıkları deneyimlerden yararlanılmıştır.

Gerçekte yabancı bankaların Türk bankacılık sektöründe ağırlığının artması genelde ekonomi ve özeldede bankacılık sektörü açısından kaçınılmaz olarak çeşitli avantaj ve riskleri yaratacaktır. Getirileri açısından, yabancı sermaye finansal sistemde yerel bankaların rekabet gücünü geliştirmeye zorlayarak kurumsal etkinliğe katkıda bulunmaktadır. Ayrıca küresel sermayeyi çekmede daha başarılı olan yabancı finansal kurumların sürdürülebilir büyümeye katkısı göz ardı edilemez.

Birçok durumda yabancı bankalar sektörel dönüşümde, teknolojik alt yapı yatırımlarında ve sektörde yenilikçi ürün ve hizmetlerin yaratılmasında öncü rolü oynayabilmektedirler. Bu yönüyle yabancı sermayenin Türk bankacılık sektöründeki rolü ve katkısı hem genel ekonomik gelişme hem de finansal sektörlerin derinleşmesi açısından oldukça kritiktir. Nihayet, sektöre giren yabancı bankalar aynı zamanda orijin ülke ile Türkiye arasında bir köprü işlevi görmektedir.

Bankacılık sektöründe yabancılaşma trendi çeşitli kesimlerin eleştirilerine de sahne olmaktadır. Varsayımsal hipotezlere dayanmış olsa da gelişmekte olan birçok ekonomide olduğu gibi Türk bankacılık sektöründe de artan yabancı ağırlığının çeşitli riskleri yaratma potansiyeli mevcuttur. Özellikle krizlere açık bir finansal ortamın yaratılması, küçük ve orta ölçekli kuruluşlara dönük kredi arzının sınırlandırılması ve kriz dönemlerinde sermayenin dışarı kaçmasında önemli bir kanal yaratması bu riskler arasında öncelikli olanlardır. Bu riskler özellikle etkin bir denetim mekanizmasının söz konusu olmadığı durumlarda daha belirgin olacaktır.

Yabancılaşma trendine dönük kimi eleştiriler ise (kolonizasyonculuk, ulusal bağımsızlık gibi), kaynağını büyük ölçüde ulusalcı duyarlılıklardan almaktadır. Ancak bu tür eleştiri ve risk algılamalarının gerçekte retorik olmaktan öteye geçemediği açıktır. Ekonomik gerekçelerden ziyade, politik kaygılara dayanan bu yaklaşım tarzı genellikle ayrımcılığı çağrıştıran bir tonda seslendirilmektedir. Birçok durumda küresel sermayeye sadece “kökeni” nedeniyle itiraz edilmektedir. Ötekileştirme davranışını yansıtan bu tutum, modern dünyanın reel gerçekliği ile örtüşmemektedir. Global sermaye yabancı olduğu için değil, yaratabileceği muhtemel ekonomik ve mali riskler açısından analiz edilmelidir. Aksi halde, korku ve vehimlere dayalı toplumsal dinamikler sonuçları önceden kestirilmesi güç olan politik, ekonomik ve sosyal maliyetlere yol açabilir. Böyle bir sürecin kazananı olmayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akgüç, Öztin; “Bankacılıkta Yabancılaşma Süreci”; www.maydalin.com; 24.09.2006.
- Araslı, Hüseyin and Katircioğlu, Salih Turan and Smadi, Salime Mehtap; “A Comparison of Service Quality in the Banking Industry: Some Evidence from Turkish and Greek-Speaking Areas in Cyprus”; The International Journal of Bank Marketing; V.23 (6/7); 2005: 508-526.
- Arıcan, Erişah; “Bankacılıkta Yabancılaşma Para Politikasında Bağımsızlığı Etkiler”; Sabah Gazetesi; 27.02.2007; www.sabah.com.tr.
- Aysan, Ahmet Faruk and Ceyhan, Şanlı Pinar (a); Globalization of Turkey’s Banking Sector: the Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey; MPRA Paper (No: 5489); Munich 2006.
- Aysan, Ahmet Faruk and Ceyhan, Şanlı Pinar (b); Why Do Foreign Banks Invest In Turkey?; MPRA Paper (No: 5491); Munich 2006.
- Bane, Jonse; “Merits and Demerits of Allowing Entry of Foreign Banks into the Ethiopian Banking Sector: Lessons From Selected Countries”; The First International Conference on the Ethiopian Economy; January 3-5, 2002.
- Cengiz, Ekrem; Ayyıldız, Hasan; Er, Bünyamin; “Effects Of Image And Advertising Efficiency On Customer Loyalty And Antecedent of Loyalty: Turkish Bank Sample”; Banks and Bank Systems; V.2 (1); 2007; Banking Information Source: 56-77.

- Çağlayan, Levent; “Bankacılıktaki Yabancılaşmayı Nasıl Anlamalı?”; www.stratejikboyut.com; 23 Ağustos 2007
- Claessens, Stijn and Kunt, Asli Demirgüç and Huizinga, Harry; “How does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?”; *Journal of Banking & Finance*; V. 29 (5); 2005: 891-911.
- Çobanoğlu, Pınar; *Financial Liberalization: The Case of Turkey: 1980-2001*; Master Thesis; University of Nevada; Reno 2005.
- Değirmen, Sülayman; *Financial Interventions and Their Effects: Evidence From Turkey*; Ph.D. Thesis; George Mason University; Fairfax 2003.
- Denizer, Cevdet *Foreign Entry in Turkey’s Banking Sector, 1980–97*; The World Bank: Policy Research Working Paper; Washington 2000.
- Doğan, Seyhun ve Özekicioğlu, Halil; “Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”; *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*; C. 6 (1); 2005: 147-176.
- Dönmez, Ferda; *Currency Substitution and Credit Expansion Interaction in 2000-2001 Turkish Financial Crises*; Ph.D. Thesis; University of Utah; Utah 2007.
- El-Gamal, Mahmoud A. and Inanoğlu, Hulusi; “Inefficiency And Heterogeneity In Turkish Banking: 1990–2000”; *Journal of Applied Econometrics*; V.20 (5): 2005: 641–664.
- Feridun, Mete; “Financial Liberalization and Currency Crises: The Case of Turkey”; *Banks and Bank Systems*; V.2 (2); 2007; *Banking Information Source*: 44-68.
- Günay, E. Nur Ozkan and Tektas, Arzu “Efficiency Analysis of the Turkish Banking Sector in Pre-crisis And Crisis”; *Contemporary Economic Policy*; V.24 (3); Jul 2006: 418-431.
- Hawke, John D Jr.; “Independent Bank Regulation is Essential for Sustained Economic Growth” *Business Economics*; V. 37 (3); Jul 2002: 6-10.
- Işık, İhsan and Doğan Uysal; “The Sources of Productivity Growth in Turkish Banks by Ownership: The Initial Responses of Public, Private, and Foreign Banks to Liberalization”; *Turkish Studies*; September 2006; V.7 (3): 365–403.
- Naughton, Barry; “Waves of Criticism: Debates over Bank Sales to Foreigners and Neo-Liberal Economic Policy”; *China Leadership Monitor*; No. 17; Winter 2006: 1-11.
- Okuda, Hidenobu and Rungsomboon, Suvadee; *The Effects of Foreign Bank Entry on the Thai Banking Market: Empirical Analysis from 1990 to 2002*; Center for Economic Institutions Working Paper (No: 2004-20); Tokyo 2004.
- Özün, Alper and Çifter, Atilla; “Industrial Production As A Credit Driver in Banking Sector: An Empirical Study with Wavelets”; *Banks and Bank Systems*; V. 2 (2); 2007: 69-80.
- Sakar, Birgül; “A Study on Efficiency and Productivity of Turkish Banks In Istanbul Stock Exchange using Malmquist DEA,” *Journal of American Academy of Business, Cambridge*; V. 8 (2); March 2006: 145-155.
- Soral, H. Bartu and İşcan, Talan B. and Hebb, Gregory; “Fraud, Banking Crisis, and Regulatory Enforcement: Evidence From Micro-Level Transactions Data”; *European Journal of Law and Economics*; V. 21 (2); 2006: 179–197.
- Soral, H. Bartu; *Banking Crises in Turkey and Bankruptcy for Profit: A Case Study of Esbank*; Master Thesis; Dalhousie University; Halifax 2003.

- Starr, Martha A. and Yılmaz, Rasim; "Bank Runs in Emerging-Market Economies: Evidence from Turkey's Special Finance Houses"; *Southern Economic Journal*; V. 73 (4); 2007: 1112-1132.
- Şentürk, Yıldırım; *Little Manhattan in the Shadow of Global Prescriptions: The Spatial and Social Restructuring of the Banking Sector in Istanbul, in the Era of Financial Liberalization*; Ph.D. Thesis; Illinois University; Illinois 2004.
- Tektas, Arzu and Günay, E. Nur Özkan and Günay, Gökhan; "Asset and Liability Management in Financial Crisis"; *The Journal of Risk Finance*; V.6 (2); 2005: 135-149.
- Ulussever, Talat; *Economic Analysis of Financial Reform in the Turkish Economy*; Ph.D. Thesis; University of Kansas; Kansas 2004.
- Uzunlu, Vedat; *Bankacılık Sektörünün Güncel Sorunları*; DYP AR-GE; Ankara 2007.
- Yılmaz, Rasim; *Bank Runs and Deposit Insurance in Developing Countries: The Case of Turkey*; Ph.D. Thesis; American University; Washington 2003.
- Zehir, Cemal and Savi, Fatma Zehra; "A Field Research about Implications of Organizational Downsizing on Employees Working for Turkish Public Banks"; *Journal of American Academy of Business, Cambridge*; V.5 (1/2); September 2004: 343-349.
- Lehner, Maria and Schnitzer, Monika; *Entry of Foreign Banks and their Impact on Host Countries*; University of Munich: Discussion Paper (2006-29); Munich 2006.
- Uiboupin, Janek and Sörg, Mart; "The Entry of Foreign Banks into Emerging Markets: An Application of The Eclectic Theory"; 2006; emselts.ee.